

УДК 347.44

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.22.06>

ЩОДО ІСТОРИЧНИХ І СУЧАСНИХ АСПЕКТІВ НАДАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ПОСЛУГ ЗА МЕДИЧНИМ ДОГОВОРОМ

Новіков Микола Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Новікова Марія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних та
спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

До історичних і сучасних теоретично-прикладних аспектів цивільно-правової та господарської діяльності з надання лікарських послуг за медичним договором належить надбання людством концептуально-інтегральної медичної та юридичної, кібернетичної доктрин, із відображення нормативно-застосовного та казуального регулювання окреслених цивільно-правових і господарських відносин, що забезпечують потужну актуалізацію лікарських послуг, наприклад, протягом пандемії COVID-2019.

Якщо історично медичні послуги надавалися у контексті Клятви Гіппократа, релігійних постулатів (не вбий, не вкради, не побажай...), котрі засвідчувалися обіцянками, то сучасні медичні послуги зміцнюються чітко сформульованими системними правовими засобами (договорами), у яких полягають сенс і зміст медичного, санітарно-епідеміологічного, фармакологічного та медико-технічного забезпечення під час здійснення підприємництва, шляхом договірної цивільно-правового регулювання та господарювання, як в Україні, так і в Європейському Союзі, а також у прогресивному світі загалом. Отже, це визначене правове регулювання у системі чинних сучасних медичних договорів із надання лікарських послуг у сфері цивільного, господарського, медичного права, які у системі МПР поєднують у собі: 1) комплексні цивільно-правові, медично-правові, господарсько-правові (публічні та приватні інтереси) відносини; 2) спеціальні, тобто легітимно-делеговані, прецедентно-казуальні, класичні юридичні, постійні, періодичні та факультативні елементи в МПР. Вони впроваджуються та забезпечуються за допомогою імплементації, інкорпорації, консолідації, кодифікації та інших сучасних правових засобів активізації, складання та реалізації медичних договорів із надання лікарських послуг у цивільно-правовій, медично-правовій, медично-біологічній, медико-технічній, медико-соціальній і медично-страховій сферах, з метою збереження загальнолюдських цінностей у вигляді природних прав і свобод людини та громадянина задля утвердження гідного людського життя та здоров'я.

Ключові слова: договірні медичні послуги, лікарські послуги, медичний кодекс, медичний договір.

**ABOUT HISTORICAL AND MODERN ASPECTS OF DOCTOR'S SERVICES
BY MEDICAL AGREEMENT**

Novikov Mykola Mykhailovych,
Candidate of Law Sciences,
Associate Professor at the Department
of the General and Socio-Humanitarian
Disciplines
(Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Novikova Mariia Mykolaivna,
Candidate of Law Sciences, Associate
Professor at the Department of
Professional and Special Disciplines,
(Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Obviously, the acquisition of human conceptually-integrated medical and legal cybernetic doctrines that reflect the normative-applicable and casual regulation of the outlined civil and economic relations refers to the historical and modern theoretical and applied aspects of civil and economic activities for the provision of medical services under a medical contract. It ensures a powerful update of medical services, for example, during the pandemic on covid-2019.

While historically medical services were provided in the context of the Hippocratic Oath, religious postulates (do not kill, do not steal, do not wish...), which were verified by promises, modern medical services are strengthened by clearly defined systemic remedies (treaties), which are the essence of medical, sanitary epidemiological, pharmacological and medical technical support during the implementation of entrepreneurship, through contractual civil law regulation and management, both in Ukraine and in the European Union, as well as in the progressive world as a whole. Thus, this is a defined legal regulation in the system of existing modern medical contracts for the provision of medical services in the field of civil, commercial, medical law, which combine: 1) complex civil law, medical law, economic law (public and private interests) relations; 2) special, legitimately-delegated, precedent-casual, classical legal, permanent, periodic and optional elements in the MPR. They are put into effect and provided through the implementation, incorporation, consolidation, codification and other modern legal means of activation, drafting and implementation of medical contracts for the provision of medical services in civil law, medical law, medical biology, medical technology, medical and social and medical and insurance spheres, in order to preserve universal values in the form of innate rights and freedoms of man and citizen for the sake of establishing a dignified human life and health.

Key words: contractual medical services; medical services; medical code; complex intersectoral regulation.

Реформування державної та приватної, галузевої та фахової, сучасної медицини в Україні ґрунтується на історично сформованих і запозичених за фундаментально-прикладними юридичними шляхами та засобами врегулювання договірних

медичних відносин із соціального захисту населення та кожного громадянина України окремо. Таке потужне комплексне міжгалузеве регулювання можливе за провідної ролі правостворюючих принципів: верховенства права, справедливості, законності, гуманізму, компромісності, з доступом до сучасного правосуддя та винесенням законного судового рішення із цивільно-правових і господарських спорів, пов'язаних із забезпеченням та охороною договірних медичних відносин.

Отже, запорукою ефективності розвитку договірних медичних відносин, з усуненням у них будь-яких суперечностей, спрямоване на оптимізацію системної потужності комплексної сфери договірних медичних послуг за цивільним, господарським правом, а також й іншими провідними галузями, де реально впроваджується концепція з «Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 рр.» [1], як передумова реформаційного вибуху щодо медицини на підставі карантину з covid 2019, що виявило повне зубожіння медичної системи лікування, і не тільки в Україні. Щодо «Програми медичних гарантій-2021: пропозиції за напрямом первинна медична допомога», що впроваджується Кабінетом Міністрів України, то С. Дудник (керівник робочої групи) стверджує, що ця Програма наближує медичну допомогу до пацієнтів, 75% населення України уклали договори з лікарями-терапевтами, сімейними лікарями [2]. Це, на наш погляд, є позитивним аспектом сенсу та змісту лікарських договірних відносин, що покладені в основу актуальності досліджуваної теми.

Проблема надання договірних медичних послуг у цивільно-правовій, господарській та інших сферах діяльності фізичних і юридичних осіб відображена у роботах провідних учених-правників, таких як: В. Акопов, Л. Андреева, О. Бандурка, О. Беляневич, В. Борисова, М. Болотіна, М. Брагінський, С. Булеца, С. Вавженчук, В. Васильєва, І. Венедіктова, Л. Веретельник, О. Вінник, В. Вітрянський, Н. Вознесенська, А. Гетьман, З. Гладун, Е. Голіна, О. Дзера, А. Довгерт, М. Дякович, Ю. Заїка, С. Занковський, І. Єршов, Л. Єфимова, О. Іоффе, В. Комаров, О. Кохановська, В. Лаптев, В. Луць, Р. Майданик, В. Маковій, В. Мілаш, В. Олюха, В. Резнікова, З. Ромовська, І. Сенюта, І. Спасибо-Фатєєва, Д. Степанов, С. Степаненко, А. Телестакова, С. Фурса, Є. Харитонов та ін.

Втім, на базі знань згаданих дослідників, їх теоретично-прикладних юридичних надбань, виникає необхідність здійснення аналізу деяких правових закономірностей і властивостей медичного договору з надання медичних послуг лікарями, лікарськими закладами щодо пацієнтів, котрі перебувають у критичному, клінічному стані через ушкоджене власне здоров'я, чи суттєво готові покращувати, чи змінювати стан людини за допомогою лікарських програм під керівництвом лікарів. Так, дотепер продовжується вакцинація населення від коронавірусу у світі, США створили антивірусні пігулки, з початку 2021 р. в Україні знизилася кількість захворювань на хворобу коронавірусу, територіальні одиниці України одержали переважно статус «жовтих зон». Отже, все це тією чи іншою мірою врегульовано поточним адміністративним, цивільним і господарським законодавством України, що позитивно і, на наш погляд, є дуже цивілізованим напрямом медично-правового регулювання.

Природно, сучасне право, законодавство, технології XXI століття вимагають серйозної деталізації медичних процесів та аналогічних послуг: 1) договірних і позадоговірних; 2) технічних і технологічних; 3) нормативних і застосовних страхових медичних випадків, розгорнутих медико-біологічних програм світового, транснаціонального і національного рівня з подолання коронавірусу; 4) казуальне обґрунтованих юридичних нормативів і правозастосовних висновків; 5) у сфері законної трансплантації донорських органів [2]; 6) зі створення фундаментальної медичної трансплантології (натепер) зі штучного вирощування, апробацією у житті (у приватних клініках)

і в комп'ютерній медичній мережі. «Варто зазначити, що дослідження цієї проблематики вітчизняними науковцями має фрагментарний характер і взагалі не висвітлює сутність і правову природу використання 3-д біопринтингу у сфері трансплантації органів» [3]. Трансплантація, на нашу думку, повинна бути врегульована за допомогою такого можливого та потужного НПА, як майбутній Медичний кодекс України, що спрямований на сучасні перспективи законотворчості щодо медичного та фармакологічного лікування. Його сенс і зміст запропонований багатьма вченими провідних держав світу ще наприкінці ХХ ст.

В Україні пропозицію про створення проекту Медичного кодексу як рецепційованого носія спеціальної галузі медичного права висловлюють і розробляють на концептуально-прикладному рівні вчені-правники З. Гладун (2000), В. Акопов (2001), І. Сенюта (2003), С. Стеценко (2004) та ін. [3].

Аналіз вищезгаданих наукових джерел (див: літературу) підтверджує актуальність, теоретичну та практичну значущість досліджуваної нами теми з історичних і сучасних аспектів цивільно-правової, господарсько-правової, медично-правової діяльності. Це здійснюється шляхом надання лікарських послуг за медичним договором як інструментом правового компромісу з усунення суперечностей і налаштування договірних сторін на конструктивну співпрацю заради життя і здоров'я конкретних людей. Нагадаємо італійський випадок із лікування коронавірусу, коли священнослужитель похилого віку відмовився від апарату штучної вентиляції легень на користь молодій двадцятирічній особі, а сам до ранку помер, тобто «добровільно позбавив лікарів вибору між пацієнтами».

Постановка проблеми. Вважаємо, що у нашому дослідженні корисною є: 1) проблема співвідношення предмету й об'єкта договору з надання медичних послуг; 2) класифікація цих договорів із надання медичних послуг; 3) конкретизація повноважень суб'єктів за медичним договором; 4) істотні умови медичного договору; 5) формулювання концептуальних творчих науково-медичних, юридичних пріоритетів чи підходів, пов'язаних із застосуванням суб'єктами договірних медичних відносин з одержання певного економічного ефекту чи створення бізнес-продукту, яким подеколи виступають життя та здоров'я людини, наприклад, її слух, зір, рух, дихання, нюх, смак тощо.

Таким чином, у межах тематики дослідження підтверджуються кількісні та якісні характеристики сенсу і змісту медичного договору із його об'єктно-предметними елементарними складовими частинами щодо надання лікарських санітарно-епідеміологічних, фармакологічних та інших послуг, при їх можливому нормативному та казуальному тлумаченні, у процесі цивільно-правового та господарсько-правового, медично-правового, тобто комплексного регулювання задля вирішення можливих суперечностей суб'єктів договірних медичних відносин на практиці.

Тому об'єктивацією сфери дослідження є юридичні та медичні договірні відносини, що формуються у зв'язку з наданням лікарських послуг державними, приватними та іншими асоційованими закладами у цивільно-правовій, господарській, медично-біологічній та іншій фаховій діяльності.

Можемо стверджувати про практичну значущість створення військово-польових лікарень Міністерством оборони України на теренах АТО й ООС, що разом із Військово-медичними центрами проводили унікальні медичні операції з метою повернення життя військовослужбовцям і поліцейським і поновлення здоров'я поранених [4]. Така медична діяльність має належну загальнолюдську цінність для держави України шляхом формування відповідального громадянина та створення належного громадянського суспільства.

Природно, для аналітичного сприйняття об'єкта спостерігаємо за історичними та сучасними аспектами цивільно-правової та господарської діяльності медичних установ із надання лікарських послуг за медичним договором (див: ст. 901–907 ЦК України). Із цього гіпотетично випливає, що, якщо медичний договір із надання лікарських послуг у сферах цивільно-правового, господарсько-правового, медично-правового регулювання є корисним юридичним засобом, то ним повною мірою задовольняються насамперед лікарські життєстверджуючі інтереси, а вже потім – бізнесові інтереси суб'єктів цивільно-правових, медично-лікувальних і господарських відносин.

Панівними методами пізнання досліджуваної тематиці були та є історично-хронологічні аспекти медично-правової, цивільно-правової та господарської доктрин сучасності з надання договірних лікарських послуг. Це, на наш погляд, зміцнює та вдосконалює сенс і зміст роботи, її перманентність і сталість у дослідженні лікарських договорів із надання медичних послуг.

Втім, сутність лікарської бюджетної діяльності, наприклад, за Законом України «Про Державний бюджет на 2021 рік», пов'язана із проблемою функціонування державних медичних закладів щодо нових юридичних форм лікування пацієнтів за розподілом кадрових, фінансових, технічних, технологічних, часових і підприємницьких можливостей. Вони у комплексі, формуючи медичні, цивільно-правові, господарсько-правові, підприємницькі та інші відносини з надання лікарських послуг, спрямовані на конкретизацію медичної допомоги пацієнтові чи подолання певної епідемії у конкретному регіоні шляхом її локалізації, нейтралізації, із фаховим захистом медичного персоналу та населення.

Наприклад, у ЗМІ запевняють, що Китай у протидії коронавірусу перейшов до тотального обстеження населення за результатами аналізу крові. Отже, ці результати китайської пандемії (2020) мають таку статистику на 22 червня 2020 р.: всього захворювань – 83 396; смертельні випадки – 4 634; 5,6% від кількості захворювань; всього одужало 78 413, тобто 94% від числа захворілих; зараз хворіють 349 осіб, тобто 0,4%; критичних випадків зафіксовано всього 10 [5]. У зв'язку із цим, інтерпретуючи «Діалектику природи» Ф. Енгельса, можна стверджувати про те, що і медичні відносини мають історичний поступовий розвиток свого походження до теперішнього їхнього стану.

В основі історичного розвитку є: 1) сталі медичні відносини, які ґрунтуються на соціалізації, капіталізації, технократії, особливо у цивільно-правовій, господарській, медичній та іншій лікарській діяльності; 2) ідеї вільного здорового та перспективного планетарного суспільства. Таким чином, свобода вільного обігу капіталів сприяла історичному створенню своєрідного суспільного договору, який був предметом дослідження багатьох філософів минулого – Т. Гобса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Г. Гегеля. Останній у «Філософії права» писав: «Відчуження власності у вільній діяльності здійснюється під видом договору. Договір є державою у зародку» [6]. Природно, історичні лікарські послуги та медичні договори, котрі укладалися та надавалися сторонами протягом багатьох століть у контексті Клятви Гіппократа, при здійсненні релігійних обрядів, не мали належної юридичної сили, але ідеологічно використовувалися на користь державно організованого суспільства для захисту тих відносин і загальнолюдських цінностей, які певним чином відображали міру свободи, справедливості та правопорядку. Відомо, що такий порядок існував у тій чи іншій державі тієї чи іншої епохи чи часу чи сфері медичного регулювання. Таким чином, від історичних аспектів цивільно-правової та господарської діяльності з надання лікарських послуг за медичним договором сформувалося реальне історичне надбання людства щодо лікарських договірних засад і послуг, що позитивно впливали та впливають на сучасне життя та здоров'я людства загалом.

Продовжуючи дослідження проблеми у контексті «теорії медичного договору з надання лікарських послуг» доцільно звернути увагу на генезис цих теоретичних надбань. Отже, за історичним поглядом на розвиток окресленого вчення його можна поділити на декілька історичних етапів, які подано у нашій інтерпретації: 1) стародавні часи: існували жреці, шамани, знахарі, менше – лікарі, тобто особи з належною професійною лікарською підготовкою; 2) Середньовіччя: лікарськими справами займалися переважно представники церкви, лікарі, подеколи цирульники. Лікарі об'єднувалися у союзи, де кожне об'єднання, тобто його Вища рада, надавала лікареві дозвіл на заняття лікарською діяльністю; 3) кінець XVIII – початок XX ст. – капіталізм і його вища стадія – імперіалізм – сприяли формуванню світської, релігійної лікарської освіти, а також більш організованій лікарській практиці залежно від престижності шару населення, у якому перебуває пацієнт; 4) радянський період – медична підготовка та лікарська діяльність здійснювалися під суворим контролем держави, з мінімізацією договірних лікарських відносин і надання медичних послуг; 5) сучасний період: третє десятиріччя XXI ст. – природний (синергетичний) розвиток договірних лікарських відносин із надання медичних послуг, у тому числі у лікарській підприємницькій діяльності, що є позитивним [7, с. 77–78]. В окреслених історичних аспектах спостерігатимемо за розвитком медичних договорів із надання лікарських послуг у межах провідних концепцій В. Нерсесянца, І. Новіцького, Д. Дождєва та багатьох інших науковців – фахівців сучасності.

О. Іоффе розумів і сприяв походженню медичних та інших лікарських препаратів за фармакологічними та лікарськими договорами у межах цивільно-правового та господарського регулювання медичних відносин [9]. Згаданий автор розкрив поняття цивільного договору у медичній сфері з надання лікарських послуг. Це поняття є загальним і теоретично-прикладним, яке за своєю сутністю розуміється як явище з певними особливостями щодо предметно-об'єктних і суб'єктних ознак, суто цивілістичних і господарських відносин, у контексті сучасної медично-правової філософії.

Тому у XX ст. їх укладали між собою прогресивні держави й організації соціальної спрямованості, а О. Іоффе стверджував, що специфіка господарських відносин і договорів за своєю сутністю та специфікою не властива іншим договорам цивільного, медичного, лікарського права [9, с. 69–74]. Таким чином, спостерігаємо історичне, наукове, методичне та медико-юридичне народження нових цивільно-правових, господарських та інших галузевих і міжгалузевих термінів, понять, котрі формуються та використовуються у сфері договірних відносин у процесі надання досліджуваних лікарських послуг.

Деякі науковці вважають, що медичному договору у сфері надання лікарських послуг властиві ознаки, які подаємо в нашій інтерпретації: 1) суб'єктний склад, договірними сторонами якого є:

а) фізичні особи, одним із яких є лікар-фахівець, іншим – пацієнт за цивільним законодавством;

б) юридичні (лікарські установи) та фізичні особи (пацієнти) за цивільним законодавством;

в) юридичні особи – суб'єкти господарювання, котрі між собою здійснюють надання господарських послуг для здійснення лікарської діяльності з надання медичних послуг;

2) форма договору є: а) письмово – плановою, тобто з актів – документів цивільно-правового та господарського значення; б) комп'ютерно-мережева, електронна;

3) обов'язковість медичного договору для сторін-учасників;

4) мета цього договору – досягнення відповідних правових, економічних, господарських і медично-лікарських результатів, що дозволило виокремити ці договори в особливу групу – цивільно-правових і господарських [10, с. 34; 11, с. 126–128].

Таким чином, сутність медичного договору з надання лікарських послуг полягає у його корисності для здійснення підприємництва, а також збереження й удосконалення у процесі реалізації лікарської ефективності з надання медичних послуг, одержання прибутку за допомогою сучасних медичних технологій, задоволення інтересів населення у сфері охорони здоров'я.

Відомо, що у сучасних умовах Україна як держава тяжіє до європейської цивілізації та її культури, поєднуючи бюджетну та страхову медицину. Це впливає із Міжнародної угоди «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Це підтверджує соціально-правовий аспект об'єднання світових держав за міжнародними угодами у різні союзи з подальшим наданням одна одній військової, політичної, економічної, фінансової, медичної, фармакологічної та науково-технічної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 років. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/0/691-strategiya.pdf> (дата звернення 17.09.2021)
2. Програма медичних гарантій – 2021: пропозиції за напрямом первинна медична допомога. URL: <https://nszu.gov.ua/vimogi-pmg-2021/daily-news/programma-medichnih-garantij-2021-propoziciji-za-napryamom-pe-16> (дата звернення 17.09.2021)
3. Новіков М.М. Санкціонована судом крайня необхідність у теорії відшкодування фізичної шкоди, заподіяної злочином. *Право України*. 2013. № 1–2. С. 358–364.
4. Сенюта І.Я., Любінець О.В. Медичний кодекс, як основа в реформуванні охорони здоров'я України. *Український медичний часопис: актуальні питання юридичної практики*. 2006. № 3 (53). С. 5–10.
5. Права та пільги учасникам АТО/ООС, гарантовані державою, збережено. URL: <https://mrd.gov.ua/en/participants-of-ato/7053-prava-ta-pilgi-uchasnikam-ato-oos-garantovani-derzhavoyu-zberezhenno> (дата звернення 17.09.2021)
6. Коронавірус у Китаї. URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/geography/china/> (дата звернення 17.09.2021)
7. Гегель Г. *Філософія права*. URL: <https://www.marxists.org/russkij/hegel/phil-prava.pdf> (дата звернення 17.09.2021)
8. Історія держави і права України : навчальний посібник / А.С. Чайковський, В.І. Батрименко, О.Л. Копиленко та ін. ; за ред. А.С. Чайковського. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 384 с.
9. Багалій Д.І. Історія Слобідської України / передмова, коментар В.В. Кравченка. Харків : Дельта, 1993. 256 с.
10. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». Москва : Статут, 2000. 777 с.